

**PELAKSANAAN WAKAF DI INSTITUSI
PENGAJIAN TINGGI DI MALAYSIA: ISU DAN
CABARAN**

MOHD SHAHID AZIM BIN MOHD SAUFI

Doktor Falsafah Kewangan dan Perbankan Islam

Pusat Pengajian dan Penyelidikan Kewangan Islam

**UNIVERSITI ISLAM ANTARABANGSA SULTAN
ABDUL HALIM MU'ADZAM SHAH
(UniSHAMS)**

2023/1444H

**PELAKSANAAN WAKAF DI INSTITUSI
PENGAJIAN TINGGI DI MALAYSIA: ISU DAN
CABARAN**

**MOHD SHAHID AZIM BIN MOHD SAUFI
M1540191P01**

**Tesis Diserahkan kepada
Universiti Islam Antarabangsa
Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS),
Sebagai Memenuhi Keperluan Doktor Falsafah Kewangan
dan Perbankan Islam**

PERAKUAN

Saya, Mohd Shahid Azim bin Mohd Saufi mengesahkan bahawa, kajian PhD saya bertajuk: Pelaksanaan Wakaf Pengajian Tinggi di Malaysia: Isu dan Cabaran (61002 perkataan dan 320 muka surat), Saya membaca dan memahami Peraturan dan Undang-Undang Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS) mengenai plagiat. Saya mengesahkan bahawa semua bahan yang dipersembahkan merupakan hasil kerja saya sendiri. Saya juga mengesahkan sebarang petikan atau penulisan daripada yang sudah diterbitkan atau belum diterbitkan telah diperakui sewajarnya.

Tandatangan :.....

No. Matrik: M1540191P01

Tarikh: 25 Jamadilawal 1443H/
19 Disember 2022

PENGHARGAAN

Pertamanya saya ingin mengucapkan rasa syukur dan berterima kasih kepada Allah SWT yang telah mengizinkan saya untuk menyelesaikan pengajian Ijazah Doktor Falsafah walaupun sepanjang tempoh pengajian ini, pelbagai ujian dan rintangan yang Allah SWT berikan namun saya bersyukur kerana ini merupakan suatu kenangan yang sangat bernilai sepanjang penyelidikan ini dijalankan.

Jutaan terima kasih kepada Prof. Dato' Dr. Mohamad bin Abdul Hamid selaku penyelia utama kerana telah membantu dan membimbing saya sepanjang saya menyelesaikan pengajian ini. Segala komitmen dan ilmu yang dicurahkan, semoga Allah berikan yang terbaik buat Prof. dan Dr. sekeluarga. Selain itu, ucapan ribuan terima kasih juga kepada rakan-rakan pensyarah yang banyak membantu dan memberi tunjuk ajar didalam perkara-perkara teknikal di sepanjang pengajian saya di UniSHAMS.

Sekalung penghargaan yang tidak terhingga saya ucapkan kepada kedua-dua insan yang telah memberikan sepenuh kasih sayang, mengorbankan wang ringgit, masa dan tenaga bagi memberikan yang terbaik untuk saya iaitu arwah abah Haji Mohd Saufi bin Haji Zakaria dan arwah mama Hajjah Roshida binti Ismail yang telah kembali kerahmatullah. Hanya deraian air mata sahaja yang dapat saya ungkapkan didalam ruangan penghargaan ini kerana tanpa asuhan dan didikan mereka, sudah pastinya saya tidak akan berada dimana saya pada ketika ini. Kesabaran mereka dalam mendidik saya, akan saya kenang dan hargai sehingga akhir hayat saya. Kata-kata arwah abah kepada saya seminggu sebelum beliau meninggal dunia agar beliau sempat melihat saya memperolehi Ph.D merupakan pencetus semangat kepada saya untuk saya tamatkan pengajian ini bagi merealisasikan impiannya.

Seterusnya penghargaan dan ucapan jutaan terima kasih kepada tulang belakang saya iaitu isteri tercinta Norsyazwani binti Mohd Nasirudin dan anak-anak yang sentiasa menyokong dan memberikan kata-kata semangat serta sentiasa bersabar dengan kesibukan saya dalam menguruskan pengajian dan pekerjaan. Beliau merupakan insan yang selalu memahami dengan situasi ketika saya menyambung pengajian dan sentiasa menaikkan semangat untuk saya menamatkan pengajian kerana kadang kala semangat ini sentiasa ada pasang surutnya.

Tidak lupa juga kepada ahli keluarga saya yang sentiasa memberikan dorongan kepada saya walaupun kami adik beradik diuji dengan pelbagai ujian dan cabaran, namun berkat doa dan dorongan arwah abah dan arwah mama ketika mereka mendidik dan membesarkan kami empat beradik, Allah SWT membalas dengan kejayaan ini. Akhir sekali, saya berharap agar kajian ini dapat memberikan sumbangan yang besar dalam dunia wakaf dan secara tidak langsung mampu memartabatkan ummah samada di dunia dan akhirat, InshaaAllah.

ABSTRAK

Kejayaan sesebuah institusi pengajian tinggi (IPT) yang melaksanakan wakaf pendidikan didorongi oleh pelbagai faktor seperti kebolehpercayaan, sokongan masyarakat, pemasaran dan aktiviti membudayakan amalan wakaf. Selain itu, wakaf juga merupakan satu elemen dalam membantu ekonomi umat Islam khususnya dalam bidang pendidikan dengan menawarkan pelbagai manfaat dari sudut mengurangkan kadar yuran dan biasiswa kepada para pelajar. Manfaat ini secara tidak langsung turut dirasai oleh golongan bukan muslim kesan daripada pelaksanaan wakaf pendidikan ini. Kos pengurusan sesebuah IPT merupakan salah satu isu yang dibincangkan di dalam kajian ini memandangkan kos operasi yang melibatkan Institusi Pengajian Tinggi Awam (IPTA) atau Institusi Pengajian Tinggi Swasta (IPTS) adalah tinggi. Di samping itu, kebergantungan IPTA terhadap dana kerajaan juga dibincangkan memandangkan dana yang diperolehi oleh sesebuah IPT boleh berubah mengikut suasana politik dan ekonomi. Sumbangan kepakaran dari sudut urus tadbir dan kaedah kolaborasi turut memberikan impak yang positif terhadap wakaf IPT. Faktor undang-undang sedia ada turut memainkan peranan kerana perbezaan yang ada pada setiap negeri dari sudut pelaksanaan wakaf menyebabkan sesetengah IPT sukar untuk melaksanakan agenda dana wakaf IPT. Kajian ini mengkaji faktor-faktor kejayaan kolaborasi wakaf serta kesan kolaborasi strategik wakaf. Kajian ini turut mengkaji faktor yang mempengaruhi dana wakaf pengajian tinggi dan mencadangkan model kolaborasi berkaitan dana wakaf pengajian tinggi. Kajian ini menggunakan data kualitatif dan sumber data diperolehi daripada temubual yang dijalankan di Majlis Agama Islam Negeri (MAIN), Institusi Wakaf Korporat, Institusi Wakaf milik Kerajaan dan Institusi Pengajian Tinggi (IPT). Selain itu, dapatan kajian juga diperolehi daripada kajian teks seperti artikel, dokumen dan buku-buku yang berkaitan. Dapatan kajian ini mendapati faktor kejayaan kolaborasi wakaf dipengaruhi oleh beberapa faktor antaranya kejayaan tadbir urus, kebolehpercayaan, pengurusan wakaf, sokongan kerajaan, kolaborasi dan kerjasama. Kajian ini seterusnya mampu untuk memberi sumbangan ilmu pengetahuan berkaitan bidang wakaf khususnya terhadap IPT yang ingin menjalankan dana wakaf melalui instrumen kolaborasi dan kerjasama antara MAIN dan pihak-pihak luar.

Kata kunci: Pelaksanaan wakaf, institusi pengajian tinggi, isu, cabaran

ABSTRACT

The success of higher education institutions (HEIs) that implements *waqf* education is driven by various factors, such as the reliability of community support, marketing and activities to cultivate the practice of *waqf*. Besides that, *waqf* can support the Muslim economy, especially in education, by offering various benefits, reducing fees and providing scholarships. Indirectly, this benefit also affected non-Muslims through the implementation of *waqf* education. This study also discusses the management cost faced by HEIs, such as the high operating costs faced by public and private higher education institutions. In addition, this study examines public universities' dependence on government funds, considering that funds obtained by HEIs can change according to the political and economic environment. The contribution of expertise in governance and types of collaboration can positively impact *waqf* HEIs. Legal factors also play a role because the legal differences in every state for *waqf* implementation make it difficult for HEIs to implement *waqf* funds. This study examines the success factors of *waqf* collaboration and its impact on *waqf* strategic collaboration. Furthermore, this study also analyses the factors that influence higher education endowment funds and proposes a collaboration model related to higher education endowment funds. This study uses qualitative methods and sources of data obtained from interviews conducted at the State Islamic Religious Councils (SIRCs), Corporate Waqf Institutions, government-owned *waqf* Institutions and higher education institutions (HEIs). This study also obtained data from articles, documents and related books. The study found that several factors, including the success of governance, reliability, *waqf* management, government support, collaboration and cooperation, influence the success factors of *waqf* collaboration. This study made a significant contribution to knowledge related to the field of *waqf*, especially to HEIs that wish to implement *waqf* funds through the instrument of collaboration and cooperation between SIRCs and other parties.

Keywords: *Waqf* implementation, higher education institutions, issues, challenges

ISI KANDUNGAN

APPROVAL PAGE	i
PERAKUAN	ii
PENGHARGAAN	iii
ABSTRAK	iv
ABSTRACT	v
ISI KANDUNGAN	vi
SENARAI RAJAH	x
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI LAMPIRAN	xii
SENARAI SINGKATAN	xiii
BAB 1 PENGENALAN	1
1.1 Latar Belakang Kajian	1
1.2 Penyataan Masalah	10
1.3 Objektif Kajian	13
1.4 Persoalan Kajian	13
1.5 Signifikasi Kajian Dan Sumbangan	14
1.5.1 Sumbangan Kepada Polisi Dan Dasar	15
1.5.2 Sumbangan Kepada Ilmu Pengetahuan.....	16
1.6 Skop Dan Limitasi Kajian	18
1.7 Kepentingan Kajian	20
1.8 Organisasi Tesis	20
1.9 Kesimpulan	23
BAB 2 PENGENALAN KONSEP WAKAF	25
2.1 Definisi Wakaf	25
2.2 Pembangunan Wakaf di Zaman Pemerintahan Khilafah	34
2.2.1 Rukun Wakaf	36
2.3 Sejarah Pembangunan Institusi Pendidikan Wakaf	41
2.4 Pembiayaan Wakaf Cara Tradisional	47
2.4.1 <i>Hikr atau Hukr</i>	47
2.4.2 <i>Ijaratain</i>	48
2.4.3 <i>Khuluw</i>	49
2.4.4 <i>Ibdal dan Istibadal</i>	49
2.4.5 <i>Al Musaqah</i>	49
2.4.6 <i>Al Muzara'ah</i>	50
2.5 Perkembangan Wakaf Di Malaysia	51

2.6	Kelebihan Wakaf	53
2.7	Instrumen Wakaf Pengajian Tinggi	56
2.8	Bentuk Wakaf Yang Menjana Dana Pengajian Tinggi	59
2.8.1	Wakaf Kaki	59
2.8.2	Wakaf <i>Irsod</i>	61
2.8.3	Instrumen Kewangan	62
2.8.4	Saham Wakaf	65
2.8.5	Wakaf Saham	67
2.8.6	Wakaf Korporat.....	69
2.9	Dana Wakaf Pengajian Tinggi	71
2.10	Sejarah Dana Pendidikan Wakaf Di Malaysia	76
2.11	Sektor Pengajian Tinggi Di Malaysia	79
2.12	Pengurusan Dana Wakaf Pengajian Tinggi Di Malaysia	81
2.13	Membangunkan Ekonomi Melalui Harta Wakaf	88
2.14	Konsep Berkekalan Wakaf Di IPT	95
2.15	Berkekalan Untuk Penjanaan Dana Wakaf	98
2.16	Berkekalan Bagi Agihan Manfaat Wakaf	99
2.17	Kesimpulan	101
BAB 3 KAJIAN LITERATUR		102
3.1	Pengenalan	102
3.2	Wakaf Di Institusi Pengajian Tinggi	108
3.3	Wakaf Korporat di Institusi Pengajian Tinggi	109
3.4	Perlaksanaan Endowmen di Instittusi Pengajian Tinggi	115
3.5	Kerjasama Strategik Bersama Majlis Agama Islam Negeri (MAIN)	118
3.6	Faktor-Faktor Kejayaan Pelaksanaan Wakaf	122
3.7	Faktor Kejayaan Kolaborasi Diantara Ipt Dan Industri	130
3.8	Isu Dan Cabaran Wakaf Pengajian Tinggi	134
3.9	Kerangka Konseptual Kajian	138
3.9.1	Pembentukan Kerangka Konseptual	139
3.9.2	Strategi Pemasaran Wakaf	144
3.9.3	Kecekapan Tadbir Urus.....	146
3.9.3.1	Strategi Mengembangkan Harta Wakaf	151
3.10	Cabaran Undang Undang	156
3.10.1	Masalah Kawalan	159
3.10.2	Masalah Penguatkuasaan Dan Pendakwaan.....	160
3.10.3	Masalah Hukuman Atau Penalti	163

3.10.4	Institusi Pengajian Tinggi (IPT) Sebagai <i>Mutawalli</i> Wakaf Menurut Undang-Undang	165
3.11	Pembudayaan Wakaf	169
3.12	Kolaborasi Dengan Pihak Luar	170
3.13	Model Kolaborasi Wakaf IPT Di Malaysia	175
3.14	Kesimpulan	178
BAB 4	METODOLOGI KAJIAN	179
4.1	Pengenalan	179
4.2	Reka Bentuk Kajian	182
4.3	Sampel Dan Responden	183
4.4	Lokasi Kajian	186
4.5	Kaedah Pengumpulan Data	186
4.5.1	Prosedur Temubual	188
4.5.2	Pengrusan Temubual (<i>Interview Administration</i>)	189
4.5.3	Surat Rasmi (<i>Cover Letter</i>)	190
4.5.4	Menyediakan Protokol Temubual (<i>Development Interview Protocol</i>)	191
4.5.5	Analisis Dokumen	192
4.6	Kaedah Analisis Data	192
4.6.1	Pengurangan Data (<i>data reduction</i>)	193
4.6.2	Pengekodan (<i>coding</i>):.....	194
4.6.3	Pengkategorian (<i>categorization</i>):.....	195
4.6.4	Prosedur Analisa Data.....	199
4.6.5	Prosedur Pengesahan Data	201
4.6.5.1	Kesahan (<i>Validity</i>):.....	202
4.7	Kesimpulan	205
BAB 5	ANALISIS DAN DAPATAN KAJIAN	207
5.1	Pengenalan	207
5.2	Analisis Deskriptif	208
5.3	Analisis Dapatan Kajian	215
5.3.1	Faktor Kejayaan Wakaf.....	216
5.3.1.1	Pengurusan Wakaf	217
5.3.1.2	Kolaborasi dan Kerjasama	220
5.3.1.3	Sokongan Kerjajaan	223
5.3.1.4	Kejayaan Tadbir Urus	227
5.3.1.5	Kebolehpercayaan	231
5.3.2	Kesedaran	235

5.3.2.1	Terap ilmu	236
5.3.2.2	Menonjolkan keistimewaan	240
5.3.2.3	Membudayakan wakaf	243
5.3.2.4	Sokongan kerajaan	246
5.3.3	Kreativiti Dan Inovasi Wakaf	249
5.3.3.1	Mencipta inovasi	254
5.3.3.2	Mencipta model wakaf	257
5.3.3.3	Kreativiti pemasaran	259
5.3.3.4	Kolaborasi dan kerjasama	262
5.3.4	Strategi Mengembangkan Dana Wakaf	265
5.3.4.1	Menonjolkan keistimewaan	266
5.3.4.2	Sokongan kerajaan	269
5.3.4.3	Kepelbagaian sumber dana	272
5.4	Kesimpulan	275
BAB 6 KESIMPULAN DAN PENUTUP		276
6.1	Pengenalan	276
6.2	Hasil Penemuan Utama	276
6.2.1	Faktor kejayaan kolaborasi wakaf	278
6.2.2	Kesan kolaborasi wakaf strategik	281
6.2.3	Faktor mempengaruhi pembangunan dana wakaf IPT	285
6.2.4	Cadangan model kolaborasi wakaf	288
6.3	Rumusan Kajian	293
6.4	Implikasi Kajian	295
6.4.1	Implikasi Terhadap Kerajaan	295
6.4.2	Implikasi Terhadap Masyarakat	296
6.4.3	Implikasi Terhadap Bidang Akademik	297
6.5	Cadangan Kajian Masa Hadapan	298
6.5.1	Subjek Kajian	299
6.5.2	Sampel Kajian	300
6.5.3	Skop Analisis Kajian	300
6.6	Kesimpulan dan Penutup	302
BIBLOGRAFI		305

SENARAI RAJAH

NO. RAJAH	TAJUK	MIUKA SURAT
Rajah 2.1	Konsep Berkekalan Wakaf	97
Rajah 4.1	Proses Analisis Data	201
Rajah 4.2	Peta Triangulasi Kajian	203
Rajah 4.3	Struktur Metodologi	204
Rajah 5.1	Dapatan kajian bagi tema umum Faktor Kejayaan Wakaf	216
Rajah 5.2	Dapatan sub-tema Pengurusan Wakaf	217
Rajah 5.3	Dapatan sub-tema Kolaborasi dan Kerjasama	220
Rajah 5.4	Dapatan kajian sub-tema Sokongan Kerajaan	223
Rajah 5.5	Dapatan Kajian sub-tema Kejayaan Tadbir Urus	227
Rajah 5.6	Dapatan Kajian sub-tema Kebolehpercayaan	231
Rajah 5.7	Dapatan Kajian sub-tema Kesedaran	235
Rajah 5.8	Dapatan Kajian sub-tema Terap Ilmu	236
Rajah 5.9	Dapatan kajian Menonjolkan Keistimewaan	240
Rajah 5.10	Dapatan Kajian sub-tema Membudayakan Wakaf	243
Rajah 5.11	Dapatan Kajian sub-tema Sokongan Kerajaan	246
Rajah 5.12	Dapatan Kajian sub-tema Kreativiti dan Inovasi Wakaf	249
Rajah 5.13	Dapatan Kajian sub-tema Mencipta Inovasi	254
Rajah 5.14	Dapatan Kajian sub-tema Cipta Model Wakaf	257
Rajah 5.15	Dapatan Kajian sub-tema Kreativiti Pemasaran	259
Rajah 5.16	Dapatan Kajian sub-tema Kolaborasi dan Kerjasama	262
Rajah 5.17	Dapatan Kajian Tema Umum Strategi Mengembangkan Dana Wakaf	265
Rajah 5.18	Dapatan Kajian sub-tema Menonjolkan Keistimewaan	266
Rajah 5.19	Dapatan Kajian sub-tema Sokongan Kerajaan	269
Rajah 5.20	Dapatan Kajian sub-tema Kepelbagaian Sumber Dana	272
Rajah 6.1	Dapatan Analisis Kajian 2021	278
Rajah 6.2	Dapatan Kajian sub tema dan maklumbalas Responden	281
Rajah 6.3	Dapatan Kajian Tema Umum Strategi Mengembangkan Dana Wakaf dan sub-tema Menonjolkan Keistimewaan	285
Rajah 6.4	Hasil Kajian 2021	290

SENARAI JADUAL

Jadual 3.1 Pembentukan Kerangka Konseptual.....	142
Jadual 4.1 Teknik Analisis.....	181
Jadual 4.2 Senarai Responden.....	185
Jadual 4.3 Kaedah Pengkategorian	198
Jadual 5.1 Senarai Responden.....	209
Jadual 5.2 Senarai Responden melalui ATLAS.ti	209
Jadual 5.3 Senarai Responden Melalui Video	213
Jadual 5.4 Analisis Video melalui ATLAS.ti	213
Jadual 5.5 Senarai Responden melalui Audio.....	214
Jadual 5.6 Senarai Responden melalui analisis ATLAS.ti	214
Jadual 5.7 Kaedah Pembinaan Tema Kajian.....	215

SENARAI LAMPIRAN

NO. LAMPIRAN	TAJUK	MUKA SURAT
Lampiran 1	Surat Pengesahan Pelajar	317
Lampiran 2	Protokol Temubual Kajian	318